

B. A. C. Droste

commodore van de Koninklijke luchtmacht

De Golfoorlog

Breekpunt in de traditionele oorlogvoering?

Recentelijk las ik ergens dat de Golfoorlog net een bioscoopfilm was: zolang men in het theater is, wordt men enorm geboeid en met de hoogte- en dieptepunten meegesleept, maar zo gauw het theater wordt verlaten is alles weer snel vergeten. En zo lijkt het ons ook met de Golfoorlog te vergaan. Pas enige maanden achter ons, maar nu alweer behoorlijk diep in het bewustzijn weggezonden. Velen van ons ondergingen de nodige emoties toen op 16 januari de oorlog voelbaar naderbij kwam en toch nog onverwachts om 1 uur Nederlandse tijd uitbrak. Wie heeft vooral de eerste dagen niet ademloos naar de televisiebeelden van CNN gekeken?

En daar begint dan al het eerste element dat het onderwerp van dit artikel kenmerkt: de oorlog begon in feite op en door de televisie. Niet zo zeer voor wat betreft de Amerikanen en de coalitiepartners, als wel voor de Irakezen. De opningsbeelden gaven immers een helverlicht Bagdad weer en dat is niet normaal voor een stad die een luchtaanval verwacht. De Irakezen werden dus echt tactisch verrast en wie op was in de nacht van 16 op 17 januari 1991, maakte dat mee.

Het tweede element voor deze atypische oorlogvoering is het feit dat de verrassing werd veroorzaakt door vliegtuigen die niet werden „gezien”: de zg. *stealth*-vliegtuigen, die onopgemerkt door het zeer geperfectioneerde radarnet van de Iraakse luchtverdediging — in feite onkwetsbaar — de doelen konden aanvallen.

Het derde nieuwe element was dat deze vliegtuigen bij nacht met ongekennde precisie de doelen zonder de zg. *collateral damage* konden uitschakelen.

En zo zijn nog vele voor deze oorlogvoering nieuwe en verrassende elementen te noemen.

Alvorens echter op de Golfoorlog in te gaan eerst enig historisch perspectief met betrekking tot de

oorlogvoering. Want, zo luidt de terechte vraag: is niet elke oorlog opnieuw een breekpunt met de traditie? Tenslotte staan oorlogen bekend om het bevorderen, zelfs forceren, van nieuwe ontwikkelingen (waarvan het bedrijfsleven later nog wel eens plezier blijkt te hebben). Derhalve geldt de vraag: hoe revolutionair is deze oorlog geweest of is hier inderdaad alleen de factor tijd aan het werk? Het is immers een onmisbaar kenmerk van deze eeuw dat alle ontwikkelingen in vergelijking met de vorige eeuw exponentieel snel gaan. Dit feit alléén al is meer dan een kwantitatieve verandering. De „versnelling van de tijd” heeft voor de oorlogvoering revolutionaire, dus kwalitatieve veranderingen tot gevolg.

Politiek en oorlogvoering

Welke zijn de kenmerken van de oorlogvoering? Er zijn vele definities maar in essentie komt het erop neer dat een groep mensen of een natie de andere groep of natie haar wil met krachtdadige middelen wil opleggen. Als de oorlog uitbreekt heeft het woord — het overleg en de politiek — gefaald. De bekendste theoreticus op dit gebied was de in onze kringen overbekende Pruisische generaal von Clausewitz die in zijn standaardwerk „Vom Kriege” de oorzaken van de oorlog analyseerde. De uitspraak dat „oorlog voortzetting van de politiek is met andere middelen” wordt wereldwijd gebruikt en misbruikt. Zijn volgelingen vindt men dan ook in alle kampen. Op elke zich respecterende krijgsschool worden zijn analyses met de papelepel ingegoten. Maar ook in het bedrijfsleven — zeker in de VS — worden cursussen over von Clausewitz gegeven. Tenslotte faalt ook dáár soms de kracht van het woord en zijn andere middelen nodig.

In ieder geval is ook aan von Clausewitz te danken

dat in vreedstijd de politiek altijd boven de oorlogvoering behoort te staan en dus ook boven de militairen. Een gegeven dat overigens als watermerk van de democratie kan gelden. Politiek staat voor een permanente krachtmeting tussen partijen en belangengroeperingen; oorlog kan daarin een rol spelen. Zo is het altijd geweest en zo is het nog steeds. Dit uitgangspunt gold onverminderd toen het Golfconflict in augustus 1990 nog geen oorlog was. In dat opzicht zijn er dan ook geen breekpunten te onderkennen. Het enige zou kunnen zijn dat het aloude gebruik de oorlog te verklaren in onze eeuw lijkt te verdwijnen.

Traditionele oorlogvoering

Wat is traditionele oorlogvoering? Is dat de strijd met knuppels van onze voorouders in de steppe, de slinger van David, de strijdswagens van de Romeinen, of de pijl-en-boog, van de middeleeuwen tot in deze eeuw in gebruik, enz.? Al deze elementen zijn inderdaad traditioneel, althans dat zijn ze als ze niet meer worden gebruikt. Er is echter een significantere scheiding te maken in de geschiedenis van de oorlogvoering. Dat zijn de momenten waarop het handgevecht tussen individuen werd ingehaald door de afstandswapens, zoals pijl-en-boog; toen het buskruit zowel op afstand kon functioneren als onevenredig grote schade kon te weegbrengen; toen de mitrailleur in de Amerikaanse Burgeroorlog en later in de Eerste Wereldoorlog tot een absolute patstelling tussen offensief en defensief leidde. Een patstelling die in het begin zelfs de tank niet kon overwinnen.

Hier komen wij meteen aan een interessante constatering. Alle opgesomde vindingen betroffen materiële verbeteringen. Een revolutie vindt echter pas plaats als die vindingen op niet-traditionele wijze worden gebruikt. Zo kenden de generaals in de Eerste Wereldoorlog nog niet het gegeven dat een kwaliteitsverbetering, zoals een tank, pas tot gelding kan komen als aan de kwantiteitsvoorwaarde wordt voldaan. Zo hadden de weinig beschikbare tanks niet over een breed front moeten worden verspreid maar en masse een doorbraak moeten forceren en die vervolgens exploiteren. Het duurde tot de Tweede Wereldoorlog alvorens die les echt tot ons doordrong, en dat was uiteraard de pijnlijke les die Guderian ons heeft ge-

leerd. Met een relatief bescheiden maar geconcentreerde tankmacht kon het gehele Franse leger op tragische wijze worden afgebluft. De Duitsers begrepen de eisen van de moderne oorlogvoering maar de Fransen hadden nog steeds 1914-18 in gedachten en zo ging hun grote, en qua materieel ook moderne, leger roemloos ten onder, zonder echt strijd te hebben geleverd. Dit voorbeeld toont overigens ook een breekpunt aan dat zich in de geschiedenis keer op keer herhaalt. Namelijk dat de tactiek — de manier waarop de middelen worden ingezet — zeker zo belangrijk is voor veranderingen als de nieuwe middelen zelf.

Het gebruik van de derde dimensie

Ook hier zien wij een breekpunt in de oorlogvoering dat slechts door miskende profeten werd onderkend. De ontwikkeling van het gebruik van de derde dimensie is uiteraard stormachtig gegaan. Van 1903 tot heden, 88 jaar (een mensenleven), zien wij een ongekennde ontwikkeling in de oorlogvoering. Hier bleven, op een enkeling na, de militaire leiders achter bij de potentiële ontwikkelingen. In de Eerste Wereldoorlog was de luchtmacht veelal nog *Spielerei*, zij het een zeer serieuze. Hoewel tot de dag van vandaag de romantiek van deze luchtvaartperiode nog steeds overheerst, was de werkelijkheid vooral dramatiek. De levensduur van een vlieger kon men in enkele vluchten boven het front uitdrukken. Toch zijn in die oorlog alle elementen van de moderne oorlogvoering tot en met die van de Golfoorlog te herkennen. Alle principes van toen — vaak met de voeten getreden en op pijnlijke wijze geleerd — gelden nog steeds. Het misschien wel belangrijkste is dat het vliegtuig pas tot echt rendement komt als men het een grote tactische vrijheid verleent, ofwel: de vlieger niet bindt aan een rigide, te strak voorgeschreven uitvoering van de opdracht.

Deze les wordt door westers georiënteerde luchtmachten doorgaans goed toegepast maar door de overige (lees op de Sovjet-Unie geïnspireerde) luchtmachten tot voor kort absoluut niet. Overeenkomstig het erin gehamerde Sovjetrussische systeem bezat de vlieger daar nauwelijks enige tactische vrijheid. Hij was letterlijk met handen en voeten gebonden aan een rigide *command-en-controls* systeem. In dit opzicht is het niet verwon-

derlijk dat de op zichzelf zeer moderne Iraakse luchtmacht het in de Golfoorlog dan ook volledig moest afleggen. In feite was dat een herhaling van hetgeen in alle Israëliisch-Arabische oorlogen reeds eerder kon worden waargenomen.

Wij gaan echter nog even terug naar de ontwikkeling van het vliegtuig als militair wapen. In de jaren '20 zagen protagonisten als de Italiaan Douhet en de Amerikaanse generaal Billy Mitchell reeds alle mogelijkheden van het vliegtuig. Zij durfden zelfs te stellen dat een luchtmacht, indien goed gebruikt en ingezet, vrijwel zelfstandig een oorlog zou kunnen winnen. Deze blasfemie werd Mitchell niet in dank afgenomen want hij kwam voor de krijgsraad en kreeg pas zeer laat eerherstel. Dat het nog stéeds een omstreden stelling is blijkt wel uit het ontslag van de Chef van de Amerikaanse luchtmacht gen Dugan, in september '90, toen hij na twee maanden in functie te zijn in feite hetzelfde zei als Mitchell. Triest is dat de oorlog in Irak ook min of meer is verlopen zoals hij die voorspelde. Hij had von Clausewitz' les echter niet geleerd: op dat moment gold nog onverkort het primaat van de politiek. Alleen gedurende de oorlog mogen generaals zich onbelemmerd laten horen. Meer dan ooit hebben wij dat ook op CNN en zelfs op onze eigen zenders met Nederlandse generaals kunnen aanschouwen. Daarna mag dat nog éven (om het af te leren) maar zeker niet te lang. Even dreigde voorjaar 1991 zelfs de gevierde Schwarzkopf door president Bush te worden gekapitteld.

De vraag die nu opkomt is: heeft in de Golfoorlog het gebruik van de derde dimensie zulk een vlucht genomen dat zij beslissend is voor de uitkomst van de oorlogvoering? In de Tweede Wereldoorlog is dat in ieder geval niet zo geweest. Terreurbombardementen misten, tegen elke voorspelling in, een beslissende uitwerking. Ook Korea en Vietnam bieden in dat opzicht geen aangrijpingspunten. De Israëliisch-Arabische oorlogen lijken wel enigszins in die richting te gaan, maar mogelijk werkt de tijd-ruimtesituatie van het geografisch beperkte Israël t.o.v. zijn omgeving vertekend.

Verloop van de Golfoorlog

Bij de inleiding is het scenario met de drie elementen verrassing, *stealth* en precisiebombardementen

reeds geschetst. Daaraan voorafgaand zagen wij de oorlog zich echter op een klassieke wijze ontwikkelen. Ondanks vele — door de inlichtingendiensten pas later onderkende — waarschuwingen viel Saddam Hoessein toch nog onverwachts Koeweit binnen. De VS en vervolgens de coalitiepartners reageerden verbazend snel en onverwacht eensgezind. Ongetwijfeld uit respect voor het formidabele gevechtsapparaat dat Irak bezat — qua omvang het vierde van de wereld — werd het zekere voor het onzekere genomen en werd een enorme troepenmacht opgebouwd. Opmerkelijk, maar niet nieuw, daarbij is dat de politiek, eenmaal besloten de agressie te keren, sneller inzetbereid was dan de militairen, die traditioneel alle onzekerheden met extra middelen willen dekken. In die periode kreeg Saddam Hoessein de tijd om zijn voorbereidingen te perfectioneren. Toen uiteindelijk het ultimatum afliep bleek de teerling inderdaad geworpen en ontbrandde de strijd. Zeer waarschijnlijk had Saddam Hoessein niet verwacht dat de VS werkelijk zouden aanvalen; van zijn kant een kapitale fout. Daarna heeft hij militaire fout op militaire fout gestapeld; zowel tactisch als strategisch. De belangrijkste is wel dat hij zijn machtige luchtmacht eigenlijk niet heeft gebruikt. Hij vertrouwde erop dat zijn inderdaad indrukwekkende en zeer solide luchtverdedigingssysteem de Amerikanen voldoende zou doen bloeden om hen gas te doen terugnemen. In deze, voor eerdere oorlogen zo kenmerkende, situatie zou hij dan met zijn nog intact zijnde luchtmacht vernietigend kunnen terugslaan. Tegelijkertijd rekende hij ongetwijfeld erop dat na enkele dagen lucht-oorlog de landoorlog zou beginnen. Eveneens parallel met Vietnam zouden de Irakezen de Amerikanen al snel in een bloedige strijd kunnen afstoppen. Daarna zou het conflict voortstlepen en tijd was daarbij winst voor Saddam Hoessein.

Dit scenario heeft zich echter niet ontrold. Door de verrassing met *stealth*, bij nacht en met veel elektronica bleken het luchtverdedigingssysteem, en uiteindelijk ook de vliegtuigen in betonnen bunkers, toch kwetsbaar. Vervolgens kon gen Schwarzkopf de zelfbeheersing opbrengen niet met grondtroepen aan te vallen, daarbij geholpen door de boven verwachting goede resultaten van de luchtmacht, zoals die ons avond aan avond op de televisie werden voorgeschoteld. Hoewel Saddam Hoessein het anders wil doen voorkomen,

biedt Bagdad dan ook niet de aanblik van een stad die gedurende zes weken zware bombardementen heeft ondergaan. Tegen forse politieke druk in — een lange oorlog zou immers de coalitie uit elkaar kunnen doen vallen — stelde Schwarzkopf de aanval uit tot het moment waarop het rendement van de luchtaanvallen afnam: er bleven immers steeds minder doelen over. Toen eindelijk de grondaanval werd gelanceerd bleek de resterende tegenstand echter minder dan gevreesd en kon de grondoorlog met zeer geringe verliezen worden afgesloten.

Qua breekpunt met het verleden verdient de door de Amerikanen gekozen tactiek enige toelichting. Naar hun aard en cultuur gaan zij doorgaans recht op de tegenstander af. Dat resulteert veelal in een bloedige en harde strijd waarvoor zeer veel middelen nodig zijn. Nu maakten de Amerikanen, en vooral Schwarzkopf, furore met een voor hen onorthodoxe omvattende manoeuvre, en met succes. Een formule die overigens typisch is voor de Engelse militaire geest: de indirecte benadering, waarbij met weinig middelen een list wordt uitgethaald. Saillant is bovendien dat deze manoeuvre in het Pentagon is bedacht maar dat Schwarzkopf haar nu als zijn idee beschouwt.

In deze oorlog was voor de luchtmacht een wel zeer grote rol weggelegd. Men is zelfs beduusd door de overrompelende successen. Nu het stof onderhand is neergedaald, is de tijd gekomen voor realistische analyses. Militaire tijdschriften zijn daarbij verzekerd van jaren kopij. De vraag die nu moet worden beantwoord luidt: hoe vertaalt men de resultaten van deze oorlog? Betreft het een specifieke situatie die overdraagbaar is op andere conflictsituaties of zijn er toch algemene *lessons learned* te trekken? Ik ben van oordeel dat het laatste het geval is.

De door mij geschetste ontwikkeling van het gebruik van de derde dimensie is inderdaad tot volle wasdom gekomen. Een gebruik dat weliswaar wordt gesymboliseerd door vliegtuigen, maar natuurlijk vele andere soorten gebruik kent. Allerlei soorten projectielen, geleide wapens maar ook command & control behoren tot de elementen. De derde dimensie biedt daarmee een faciliteit waarop alle krijgsmachten aanspraak kunnen maken. Dat dit in de Golf ook werkelijk is gebeurd blijkt

o.a. uit de inzet van helikopters van de US Army en gevechtsvliegtuigen van de US Navy en Marines maar ook van Awacs, Joint-Stars-vliegtuigen, Tomahawk cruise-missiles en Patriots. Dankzij deze en andere middelen kon Irak zijn vrijheid van handelen nagenoeg volledig worden ontzegd. Dit is in de geschiedenis van de oorlogvoering nog niet eerder voorgekomen. De rol van de land- en zeestrijdkrachten is daarmee niet gewijzigd. Afgezien van de onmisbare functie die de beslissende aanval van de grondstrijdkrachten op het uiteindelijke verloop van de oorlog heeft gehad, was de dreiging die van de fysieke aanwezigheid van land- en zeestrijdkrachten uitgaat absoluut noodzakelijk om de acties van de luchtstrijdkrachten tot rendement te brengen. Wat wij hier zien is een oorlogvoering waar de drie krijgsmachtdelen naar vermogen complementair zijn gebruikt. De traditioneel parochiale strijd over wie het belangrijkste is, is door generaal Schwarzkopf op meesterlijke wijze ondergeschikt gelaten aan het uitgangspunt: wie kan op welk moment het meeste effect scoren? Klaarblijkelijk waren daar de vingeroefeningen in Grenada en, in mindere mate, Panama voor nodig, waarna de ongezouten kritiek van de media en het congres kon resulteren in nieuw leiderschap. Hoe het ook zij, generaal Schwarzkopf heeft getoond veldheerkwaliteiten te bezitten.

Bestaat nu niet de kans dat dit oorlogsverloop tot te veel optimisme leidt? Gaan de Verenigde Staten voortaan te gemakkelijk de uitdaging aan? Had het anders kunnen lopen? Ja, uiteraard, en dan krijgen we een hele serie als'en. Wat was er gebeurd:

- als Saddam Hoessein in augustus richting Saoedi-Arabië was doorgestoten?
- als Saddam Hoessein op 16 januari gedeeltelijk was teruggetrokken?
- als Saddam Hoessein op de tweede en derde dag zijn luchtmacht wel had gebruikt?
- als wel chemische wapens waren gebruikt?
- als de Scuds wel belangrijke doelen hadden getroffen? enz.

Dan had inderdaad een minder succesvol verloop voor de coalitie het gevolg kunnen zijn. Maar zelfs nu, met de vernietigende nederlaag op het gevechtveld, doet zich een vreemd fenomeen voor. Heeft Saddam Hoessein wel echt verloren? Som-

migen beweren dat zijn doelstelling niet zozeer een overwinning op het slagveld vereiste en dat hij reeds winst boekte als hij enige tijd kon standhouden. Nu, dat is hem gelukt, met alle dramatische gevolgen van dien. In dit opzicht is toch ook zeker van een breekpunt met de traditionele oorlogvoering sprake. De politieke strategie vereiste klaarblijkelijk niet de gegarandeerde verwijdering van de bron van het kwaad, òf is hier tòch een fout gemaakt? Deze discussie zal nog wel enige tijd doorwoeden. Ik merk hierbij op dat president Bush in ieder geval zelfbeheersing, en wie weet zelfs staatsmanschap, heeft getoond.

Lessons learned

Dan nog enkele opmerkingen. Welke lessen zijn geleerd die van toepassing zullen zijn op een toekomstig conflict? Dat betreft ongetwijfeld de effectiviteit van:

- de *stealth*-technologie;
- precisie geleide wapens;
- de elektronische oorlogvoering;
- het gebruik van de nacht;
- een command-en-controlsysteem dat voortdurend de tegenstander kan lokaliseren.

Maar óók:

- dat wij kwetsbaar zijn voor relatief weinig verijnde raketten als de Scud; slechts dankzij de Patriot kon een psychologisch moment worden bewerkstelligd waardoor Israël uit de oorlog werd gehouden.
- dat de superioriteit van de Amerikaanse t.o.v. de moderne Iraakse luchtmacht in het beperkte aantal luchtgevechten totaal was; een overwinning echter die niet zozeer alleen aan superieure systemen ligt maar veeleer aan de superieure manier waarop de VS, Engeland en de overige coalitie-

partners hun middelen inzetten tegenover de al eerder genoemde starre, rigide op de SU geïnspireerde methode;

- dat deze overweldigende superioriteit hierdoor enigszins moet worden gerelativeerd, en wij kunnen niet eromheen, dat dit dan klaarblijkelijk ook moet gelden voor de bijna legendarische superioriteit van de Israëli's op de hen omringende luchtmachten.

Lessen zullen evenzeer door alle geïnteresseerde landen worden geleerd en ongetwijfeld tot reorganisaties in de krijgsmachtvorming leiden.

Ten slotte de invloed van de media op het verloop: was Vietnam al een televisieoorlog, dan toch een van de rapportages achteraf. Nu zien wij aan beide zijden een intelligent gebruik van de media; zowel door Saddam Hoessein als door gen Schwarzkopf. Ook hier is nog maar een tipje van de sluier opgelicht van hetgeen de media voor de oorlogvoering kunnen betekenen.

Terugkomend op de titel van dit artikel: is de Golfoorlog inderdaad een breekpunt in de traditionele oorlogvoering? Op basis van hetgeen ik heb geschetst, ben ik geneigd ja te zeggen. De ontwikkeling van de technologie is van zulk een aard gebleken dat hier niet zozeer van een evolutie maar van een revolutie sprake is. Een revolutie die ook voor een Europees strijdtoneel haar sporen zal nalaten. Tegelijkertijd is echter ook voorzichtigheid geboden. De tegenstander — de menselijke factor — maakte het de technologie wel gemakkelijk. Het ontbrak Saddam Hoessein aan de nodige creativiteit om de technologie te lijf te gaan. Ongetwijfeld omdat hij, evenals Hitler, toen eenmaal de wapens spraken ook de militair-tactische leiding in handen wilde houden. Dat de Golfoorlog dan ook de „moeder” van alle volgende oorlogen zal zijn, dáár moeten wij maar niet op rekenen.

